

POSTANOWIENIE

Dnia 23 września 2016 roku

Sąd Okręgowy w Szczecinie II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący:	SSO Zbigniew Ciechanowicz (spr.)
Sędziowie:	SO Tomasz Szaj SR del. Irma Lorenc
Protokolant:	stażysta Anna Grądzik

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 23 września 2016 roku w S.

sprawę z wniosku *E. G., M. S., A. R., W. F. (1)*

z udziałem *B. Z., L. Z., A. Z. (1), A. Z. (2), K. K., M. C. (1), A. F., P. C., E. Ś., M. K., W. Ś., A. Ś. (1), G. Ś., K. M., K. Z., Ż. R., M. G., K. C., A. M., B. W., E. W.*

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji uczestnika *A. Z. (1)* od postanowienia Sądu Rejonowego Szczecin - Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie z dnia 2 kwietnia 2015 roku, sygn. akt II Ns 124/11

1. zmienia pkt I zaskarżonego postanowienia w części dotyczącej dziedziczenia gospodarstwa rolnego w taki sposób, że stwierdza, że udział zmarłego *J. Z. (1)* w gospodarstwie rolnym położonym w *T.*, stanowiącym działki (...) o łącznej powierzchni 0,82 ha, dla których prowadzona jest księga wieczysta o nr (...) dziedziczą: żona *F. Z. (córka J. i K.)*, córka *H. K. (1) (córka J. i F.)* i syn *W. Z.*, każdy po 1/3 (jednej trzeciej części) części;

2. zmienia pkt II zaskarżonego postanowienia w części dotyczącej dziedziczenia gospodarstwa rolnego w taki sposób, że stwierdza, że udział zmarłej *F. Z.* w gospodarstwie rolnym położonym w *T.*, stanowiącym działki (...) o łącznej powierzchni 0,82 ha, dla których prowadzona jest księga wieczysta o nr (...) dziedziczy córka *H. K. (1) (córka J. i F.)* oraz syn *W. Z. (syn J. i F.)*, każdy po 1/2 (jednej drugiej) części,

3. oddala apelację w pozostałym zakresie,

4. ustala, że wnioskodawczyni i każdy z uczestników ponoszą koszty postępowania związane ze swoim udziałem w sprawie.

SSO Tomasz Szaj SSO Zbigniew Ciechanowicz SSR del. Irma Lorenc

Uzasadnienie postanowienia z dnia 23 września 2016 r.:

Postanowieniem z dnia 2 kwietnia 2015 roku Sąd Rejonowy Szczecin - Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie w sprawie o sygn. akt II Ns 124/11:

I. stwierdził, że spadek po J. Z. (1), zmarłym 24 czerwca 1982 r. w T., ostatnio stale zamieszkałym w (...), na podstawie ustawy nabyli wprost żona F. Z. (córka J. i K.) w 1/4 części oraz dzieci W. S., W. Z., Z. Ś., K. M., K. P., M. C. (2), H. K. (1) (dzieci J. i F.) i wnuk B. Z. (syn J. i K. I.) po 3/32 części, zaś udział w gospodarstwie rolnym położonym w T., stanowiącym działki (...) dziedziczą: żona F. Z. (córka J. i K.), córka H. K. (1) (córka J. i F.) i wnuczka E. G. (córka K. i W.) po 1/3 części;

II. stwierdził, że spadek po F. Z., zmarłej 12 stycznia 1983r. w T., ostatnio stale zamieszkałej w (...), na podstawie ustawy nabyły wprost dzieci W. S., W. Z., Z. Ś., K. M., K. P., M. C. (2), H. K. (1) (dzieci J. i F.) i wnuk B. Z. (syn J. i K. I.) po 1/8 części, zaś udział w gospodarstwie rolnym położonym w T., stanowiącym działki (...) dziedziczą: córka H. K. (1) (córka J. i F.) i wnuczka E. G. (córka K. i W.) po 1/2 (jednej drugiej) części;

III. ustalił, że każdy z uczestników ponosi koszty postępowania związane ze swoim udziałem w sprawie

Sąd Rejonowy powyższe rozstrzygnięcie oparł o następujące ustalenia:

J. Z. (1) zmarł 24 czerwca 1982 roku w T.. W chwili śmierci był on żonaty z F. Z., z tego związku pochodziło ośmioro dzieci: M. C. (2), K. P., K. M., Z. Ś., J. Z. (2), W. Z., W. S. i H. K. (1), spośród których otwarcia spadku nie dożył J. Z. (2), pozostawiając jednego zstępnego B. Z.. Spadkodawca nie miał dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych. J. Z. (1) nie sporządził testamentu. Nikt nie składał oświadczeń spadkowych, nikt też nie został uznany za niegodnego dziedziczenia po zmarłym. Nikt nie zawierał umów ze spadkodawcą o zrzeczeniu się spadku. Nie sporządzono aktu poświadczenia dziedziczenia po J. Z. (1).

W skład spadku po J. Z. (1) wchodzi gospodarstwo rolne stanowiące działki (...) o łącznym obszarze 82 ary.

F. Z. zmarła 12 stycznia 1983 r. W chwili śmierci spadkodawczyni była wdową, wcześniej pozostawała w związku małżeńskim z J. Z. (1), który zmarł 24.06.1982 r. Z tego związku pochodziło ośmioro dzieci: M. C. (2), K. P., K. M., Z. Ś., J. Z. (2), W. Z., W. S. i H. K. (1), spośród których otwarcia spadku nie dożył J. Z. (2), pozostawiając jednego zstępnego B. Z.. Spadkodawczyni nie miała dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych. F. Z. nie sporządziła testamentu. Nikt nie składał oświadczeń spadkowych, nikt też nie został uznany za niegodnego dziedziczenia po zmarłej. Nikt nie zawierał umów ze spadkodawcą o zrzeczeniu się spadku. Nie sporządzono aktu poświadczenia dziedziczenia po F. Z..

W skład spadku po F. Z. wchodzi gospodarstwo rolne stanowiące działki (...) o łącznym obszarze 82 ary.

W chwili otwarcia spadku po J. Z. (1) F. Z. miała 76 lat i pozostawała na rencie. Żadne z dzieci spadkodawców nie było w tym czasie małoletnie, nie pobierało nauki zawodu, nie miało przygotowania zawodowego do prowadzenia produkcji rolnej ani nie było trwale niezdolne do pracy. Jedynie H. K. (1) prowadziła w tym czasie własne gospodarstwo rolne wraz z mężem i nie była jednocześnie zatrudniona w innym miejscu.

W chwili śmierci F. Z. żadne z dzieci spadkodawców nie było małoletnie, nie pobierało nauki zawodu, nie miało przygotowania zawodowego do prowadzenia produkcji rolnej ani nie było trwale niezdolne do pracy. Jedynie H. K. (1) prowadziła w tym czasie własne gospodarstwo rolne wraz z mężem i nie była jednocześnie zatrudniona w innym miejscu.

M. C. (2) zmarła 7 grudnia 1987r. i nie pozostawiła zstępnych, do spadku po niej doszli mąż, siostry, brat i bratanek.

K. P. zmarła 8 marca 2002r., także bezdzietnie, a jako jej spadkobiercy wskazani zostali Z. Ś., K. M., W. S. i W. Z..

K. M. ma dwoje dzieci A. M. ur. (...) i M. K. urodzonego w (...)r.

Z. Ś. ma czworo dzieci: W. (ur. (...)), A. (ur. (...)), G. (ur. (...)) i B. W. (ur. (...))

W. Z. miał czworo dzieci: L. Z. (ur. (...)), A. Z. (1) (ur. (...)), A. Z. (2) (ur. (...)) i K. Z. (ur. (...)).

W. S. miała czworo dzieci: E. G. (ur. (...)), W. F. (1), W. K. (1) i A. Ś. (2). A. Ś. (2) zmarła w 1992r, pozostawiając dwie zstępne – A. R. (ur. (...)) i M. Szuler (ur. (...)) W. K. (1) z kolei zmarł 2 marca 2008r. i pozostawił troje dzieci zstępnych: K. (ur. (...)), M. G. (ur. (...)) i Ż. R. (ur. (...)) W. F. (1) ma dwoje dzieci: A. (ur. (...)) i E. W. (ur. (...))

H. K. (1) zmarła nie pozostawiając zstępnych, a do spadku po niej została powołana siostrzenica E. G..

Spośród grona wnuków i prawnuków spadkodawców żyjących w chwili otwarcia spadku, tylko E. G. posiadała przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej, bowiem uzyskała 16 maja 1980 r. świadectwo z tytułem robotnika wykwalifikowanego w zawodzie rolnik – hodowca owiec.

Sąd Rejonowy wskazując na treść art. 931 §1 k.c. stwierdził, że w chwili śmierci – 24 czerwca 1982 r. – J. Z. (1) pozostawał w związku małżeńskim, z którego urodziło się ośmioro dzieci, tylko jedno – syn J. – nie dożyło otwarcia spadku, pozostawiając jednego zstepnego B. Z.. W związku z tym, do spadku po J. Z. (1) doszła żona F. – w ¼ części oraz siedmioro dzieci – żyjących w chwili otwarcia spadku w osobach W. S., W. Z., Z. Ś., K. M., K. P., M. C. (2) i H. K. (2), nadto wnuk B. Z. – w miejsce swego ojca – w udziałach po 3/32 części.

W chwili śmierci F. Z. natomiast była już wdową, miała ośmioro dzieci, z których siedmioro żyło w chwili otwarcia spadku. W związku z tym do dziedziczenia po tej spadkodawczyni doszły dzieci W. S., W. Z., Z. Ś., K. M., K. P., M. C. (2) i H. K. (1), nadto wnuk B. Z. – zstepny J. Z. (2) zmarłego w 1978r.

Odnosząc się do kwestii dziedziczenia gospodarstwa rolnego Sąd wskazał, że zgodnie z art. 1058 k.c., w brzmieniu na dzień 24 czerwca 1982 r i 12 stycznia 1983r., przepisy tytułów poprzedzających (tytuł X) księgi niniejszej (czwartej – spadki) stosuje się do dziedziczenia gospodarstw rolnych ze zmianami wynikającymi z przepisów poniższych. Podał, że stosownie do treści art. 1059 k.c. spadkobiercy dziedziczyli z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku odpowiadali warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności albo byli małoletni bądź też pobierali naukę zawodu lub uczęszczali do szkół, albo byli trwale niezdolni do pracy. Art. 160 par. 1 pkt 1 kodeksu cywilnego konkretyzował warunki nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności wskazując, że może być przeniesiona na rzecz osoby fizycznej tylko wtedy, gdy nabywca stale pracuje w jakimkolwiek gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej albo ma kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Rozporządzenie z 28.11.1964r. w par. 3 ust. 1 definiowało kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego jako ukończenie szkoły rolniczej, przysposobienia rolniczego lub uzyskania tytułu kwalifikacyjnego w zawodach rolniczych oraz w par. 14 ust. 1 osoby trwale niezdolne do pracy. Dokonując subsumcji ustalonego stanu faktycznego pod stan prany obowiązujący na chwilę otwarcia spadków, Sąd stwierdził że jedynie F. Z. – jako osoba trwale niezdolna do pracy – kobieta siedemdziesięciosześcioletnia – oraz córka H. K. (1) – prowadząca własne gospodarstwo rolne - spełniały ustawowe wymogi w zakresie dziedziczenia gospodarstwa rolnego. Z uwagi jednakże na treść dalszych regulacji, zwłaszcza zaś art. 1060 k.c. możliwe było rozszerzenie kręgu potencjalnych spadkobierców na dalszych zstepnych zmarłego. Nadto powołując treść art. 1060 k.c. według którego w granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstepnych, stwierdził że przesłanki te wypełniła E. G..

Sąd wskazał następnie, że wywody w zakresie uprawnienia do dziedziczenia gospodarstwa po J. Z. (1) pozostają aktualne także odnośnie spadku po F. Z. zmarłej 12 stycznia 1983 r.

Apelację od powyższego postanowienia złożył A. Z. (1) zaskarżając je w punkcie I oraz II w części dotyczącej dziedziczenia udziału w gospodarstwie rolnym położonym w T., stanowiącym działki (...) i wnosząc o jego zmianę polegającą na tym, że gospodarstwo rolne położone w T., stanowiące działki (...) po zmarłym J. Z. (1) i F. Z. dziedziczą również W. Z. i A. Z. (1), ewentualnie uchylenie zaskarżonego orzeczenia.

Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucono naruszenie:

a) art. 233 § 1 k.p.c. poprzez pominięcie wyjaśnień uczestników A. Z. (1) oraz A. Z. (2), wskazujących, że ich ojciec W. Z. (syn zmarłych J. Z. (1) i F. Z.) pracował w gospodarstwie rolnym oraz hodował tam zwierzęta, tym samym sąd dokonał niewłaściwej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego;

b) art. 1059 § 1 pkt 1) i 4) oraz art. 1060 kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu obowiązującym na chwilę otwarcia spadku (tj. 1982 i 1983 r.) poprzez ich niezastosowanie.

Skarżący podniósł, że Sąd I instancji w uzasadnieniu skarżonego postanowienia w ogóle nie odniósł się do wyjaśnień ww. uczestników, tymczasem wskazali oni, że ich ojciec obrabiał z dziadkiem pole, sadił ziemniaki, orał pole, sprzątał podwórko, malował mieszkanie, hodował świnie, kury i kaczki. Uzasadniając drugi z ww. zarzutów skarżący podniósł, że w chwili otwarcia spadku, kiedy był małoletni, stąd spełnił warunki z art. 1060 w zw. z art. 1059 k.c.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Kontrola instancyjna wywołana apelacją uczestnika postępowania skutkowałą wydaniem rozstrzygnięcia o charakterze reformatoryjnym, aczkolwiek nie w pełni w kierunku postulowanym przez skarżącego.

Dla zachowania porządku wyводу, który doprowadził Sąd Okręgowy do zaprezentowanego powyżej wniosku w pierwszym rzędzie zaznaczyć należy, że zgodnie z art. 384 k.p.c., adresowanego do sądu drugiej instancji rozpoznającego sprawę w związku z wniesieniem apelacji od wyroku sądu pierwszej instancji, sąd nie może uchylić lub zmienić wyroku na niekorzyść strony wnoszącej apelację, chyba że strona przeciwna również wniosła apelację. Kwestia związania sądu odwoławczego zakazem reformationis in peius w postępowaniu nieprocesowym, a konkretnie postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, w związku z normą art. 13 § 2 k.p.c. która nakazuje stosować przepisy o procesie do rozpoznawania spraw nieprocesowych, była wielokrotnie przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. W odniesieniu do tych postanowień przyjmuje się przede wszystkim, że przewidziane w art. 677 § 1 k.p.c. postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku ma charakter niepodzielny, powinno stwierdzać prawa do spadku wszystkich spadkobierców i wysokość ich udziałów, a więc stwierdzać dziedziczenie co do całości spadku. Nie jest możliwe stwierdzenie nabycia spadku względem części majątku spadkowego albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców (tak postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 1967 r., III CR 104/67). Sąd nie jest również związany granicami apelacji (tak - w odniesieniu do rewizji - na gruncie d. art. 381 § 1 k.p.c. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 1971 r., III CRN 61/71). Zaskarżenie takiego postanowienia w części nie może bowiem spowodować uprawomocnienia się tego postanowienia w części niezaskarżonej, które wbrew treści art. 677 § 1 k.p.c. nie obejmowałoby stwierdzenia praw do całości spadku. Powyższe przesłanki wpłynęły na ukształtowanie ostatecznego stanowiska, że sąd drugiej instancji nie jest związany w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku zakazem reformationis in peius (tak uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1973 r., 7 III CZP 13/73).

Apelujący zaskarżył postanowienie Sądu I instancji wyłącznie w części w jakiej Sąd Rejonowy nie stwierdził, że gospodarstwo rolne położone w miejscowości T., stanowiące działki numer (...) po zmarłym J. Z. (1) i F. Z. dziedziczą również W. i A. Z. (1). Kierując się jednakże wskazanymi powyżej uwagami natury ogólnej Sąd Okręgowy miał obowiązek zbadać czy Sąd Rejonowy prawidłowo ustalił krąg spadkobierców uprawnionych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego (1), w tym również czy osoby te spełniały wymogi prawa związane z dziedziczeniem takiego gospodarstwa (2). Dodać przy tym należy, że Sąd odwoławczy nie dostrzegł konieczności modyfikacji rozstrzygnięcia Sądu I instancji w pozostałym zakresie, gdyż odpowiadało ono prawu.

1.

Orzeczenie Sądu Rejonowego w zakresie dotyczącym wskazania osób nabywających spadek w postaci gospodarstwa rolnego okazało się wadliwe, a przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w wadliwym zastosowaniu przepisów

prawa materialnego w postaci art. 1060 k.c. w brzmieniu obowiązującym w chwili śmierci spadkodawców. Sąd Okręgowy wyraża pogląd, że zaistniały w sprawie stan faktyczny był objęty hipotezą tej normy.

Z przywołanej regulacji wynika wprost, iż dojście dalszych zstępnych (wnuków) do dziedziczenia gospodarstwa uwarunkowane zostało zaistnieniem sytuacji opisanej hipotezą art. 931 § 2 k.c. a więc, gdy dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku - innymi słowy zmarło zanim ów spadek się otworzył. Okoliczność ta otwiera bezpośrednią, własną drogę do dziedziczenia dzieciom zmarłego spadkobiercy a wnukom spadkodawcy, jeżeli spadkodawca ów nie dożył otwarcia spadku.

W świetle powyższego, w badanej sprawie pozbawione znaczenia były wywoły Sądu Rejonowego odnośnie uprawnień i kwalifikacji E. G., albowiem jej matka W. S. - córka J. i F. Z. zmarła w dniu 7.08.2005 roku (vide k. 54), a zatem po otwarciu spadku po J. Z. (1) i F. Z.. W tej sytuacji nie ziszcila się sytuacja określona hipotezą normy art. 931 § 2 k.p.c., a co za tym idzie E. G. nie należy do kręgu spadkobierców zmarłych w zakresie dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Sytuacja tożsama z opisaną powyżej dotyczy osoby apelującego A. Z. (1), gdyż jego ojciec W. Z. zmarł w dniu 23.12.2003 r. (vide k. 266), co jednocześnie czyni jego apelację w tej części nietrafną.

Tylko J. Z. (2), nie dożył otwarcia spadku - zmarł w 1978 r: dziedziczy jego syn, czyli wnuk zmarłego B. Z., lecz ten nie spełniał warunków dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

2.

O uznaniu spadkobiercy za odpowiadającego warunkom dziedziczenia z ustawy gospodarstwa rolnego przesądza chwila otwarcia spadku. Uprawnienie to nabywa zatem spadkobierca, który spełnia wymagane warunki określone przepisami ustawy obowiązującymi w tej dacie. I tak, J. Z. (1) zmarł w dniu 24.06.1982 roku, zaś F. Z. - w dniu 12.01.1983 r. Stąd też należało wziąć pod uwagę treść przepisu art. 1059 k.c. w brzmieniu wprowadzonym ustawą z dnia 26.03.1982 r., r. (Dz. U. Nr 11, poz. 81), które weszły w życie w dniu 6.04.1982 r., i obowiązywały do 30.09.1990 r. Przepis ten stanowił, że:

Spadkobiercy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku:

- 1) odpowiadają warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności albo
- 2) są małoletni bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół, albo
- 3) są trwale niezdolni do pracy.

W przepisie tym w odróżnieniu od jego uprzedniego brzmienia wprowadzono zmiany dotyczące kwestii określenia kręgu spadkobierców, przesłanek którym ci spadkobiercy winni odpowiadać. Podstawowa przesłanka polegała na tym, że w chwili otwarcia spadku spadkobierca odpowiadał warunkom nabycia prawa własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności, które zostały określone przepisem art. 160 § 1 k.c. Przepis ten określał dwie przesłanki, przy czym wystarczające było spełnienie jednej z nich, mianowicie:

1. spadkodawca stale pracował w jakimkolwiek gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej, albo
2. miał kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Z materiału dowodowego zebranego w sprawie wynika bezspornie, że te ustawowe wymogi dziedziczenia gospodarstwa rolnego zostały spełnione przez H. K. (1), która jak wskazano powyżej prowadziła indywidualne gospodarstwo rolne wspólnie z mężem. H. K. (1) prowadziła własne gospodarstwo rolne wspólnie z mężem, nie będąc jednocześnie zatrudnioną w innym miejscu (vide zeznania W. F. (2)- „Spośród tych osób tylko H. K. (1) prowadziła

gospodarstwo rolne i praca ta stanowiła dla niej główne źródło utrzymania. Pozostałe dzieci jedynie pomagały w gospodarstwie”). Okoliczność ta jednak nie była sporna.

Jak słusznie dostrzegł Sąd I instancji, żaden z pozostałych spadkobierców tego rodzaju działalności nie podejmował, jak też nie posiadał kwalifikacji do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Okoliczność ta wynika z przytoczonych powyżej zeznań W. F. (3) złożonych w dniu 29.05.2007 r., („Nikt nie miał ukończonej szkoły rolniczej ani przysposobienia rolniczego”), których treść potwierdzili W. K. (2), E. G., A. R., A. Z. (1) („nikt nie miał kwalifikacji do dziedziczenia gospodarstwa rolnego”). Jednakże kwestia ta nie może być wystarczająca do rozstrzygnięcia sprawy w kierunku w jakim uczynił to Sąd I instancji, zwłaszcza w części dotyczącej ojca apelującego – tj. W. Z.. Uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie zawiera oceny materiału dowodowego związanego z twierdzeniem apelującego, że jego ojciec pomagał stale zmarłym w prowadzeniu gospodarstwa rolnego położonego w T.. To twierdzenie o faktach jest o tyle istotne, że W. Z. zamieszkiwał z rodzicami do ich śmierci na przedmiotowym gospodarstwie, zaś samo gospodarstwo przestało pełnić swoją funkcję produkcyjną na kilka lat przed śmiercią J. i F. Z.. Okoliczności te zatem winny być przedmiotem analizy w postępowaniu odwoławczym.

Cytowane powyżej w art. 160 § 1 pkt 1 k.c. unormowanie było właściwym dla oceny tego, czy udział w gospodarstwie rolnym po J. Z. (1) i F. Z. przysługuje synowi spadkodawców W. Z.. Zawarte w art. 160 k.c. (następnie w art. 1059 k.c.) pojęcie stałej pracy bezpośrednio przy produkcji rolnej rozumiane jest szeroko. Praca ta nie musi być ani jedynym, ani głównym źródłem utrzymania spadkobiercy. Sąd Najwyższy wielokrotnie w swej judykaturze podkreślał, że fakt pracy poza rolnictwem spadkobiercy, odpowiadającego przesłankom przewidzianym w art. 1059 k.c., nie pozbawia go prawa dziedziczenia gospodarstwa rolnego (zob. uzasadnienie postanowienia Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 27 września 2011 r. III Ca 84/11). Słusznie przy tym zwrócono uwagę w przytoczonym uzasadnieniu, że ustawodawca nie uzależnił oceny, czy praca bezpośrednio przy produkcji rolnej jest stała, od upływu konkretnego okresu jej wykonywania oraz od uzyskiwania konkretnych, wymiernych efektów ekonomicznych.

Podzielić należy pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w postanowieniu z dnia 12 grudnia 2013 r. w sprawie o sygn. akt V CSK 41/13, że przesłanka dziedziczenia, o której mowa w art. 1059 § 1 pkt 3 k.c., uważana jest za spełnioną, jeżeli spadkobierca stale, tj. od szeregu lat, w tym w chwili otwarcia spadku, gdy tylko zachodzi taka potrzeba gospodarcza, wykonuje sukcesywnie czynności w gospodarstwie rolnym.

Dostrzec należy, iż z zeznań A. Z. (1) oraz A. Z. (2) (synów W. Z.) złożonych na rozprawie w dniu 29.05.2007 r., wynika że jakkolwiek W. Z. mieszkał z rodzicami w ich domu od urodzenia, to jego praca w gospodarstwie sprowadzała się do pomocy rodzicom, gdyż utrzymywał się z pracy w charakterze spawacza (zeznania A. Z. (1) - „W chwili śmierci babci i dziadka nie pracował w gospodarstwie tak by było to dla niego główne źródło utrzymania. Mój ojciec opiekował się dziadkami i polem”... Opieka na polu polegała na tym, że ojciec obrabiał pole i sadił ziemniaki. Ojciec też orał pole, sprzątał podwórze i malował mieszkanie. Ojciec hodował jedną świnie, kury i kaczki” k. 171). Co prawda A. Z. (2) podaje, że w okresie 5 lat przed śmiercią J. Z. (1) gospodarstwo rolne nie było w ogóle prowadzone, lecz podaje, że w „około 10 lat przed śmiercią dziadka ojciec kosił, siał pszenicę, Było tak około 10 lat przed śmiercią. Ojciec pomagał w gospodarstwie rolnym, ale 5 lat przed śmiercią nie pracował nikt. Ojciec miał tylko ogródek, w którym sadił rzodkiewkę”).

Dostrzec należy, iż ustawodawca nie uzależnia definiowania stałości pracy w gospodarstwie od tego, czy okres ten poprzedzał otwarcie spadku, czy też miał miejsce znacznie wcześniej. Okoliczność ta szczególnie uwypukla się w stanie faktycznym zaistniałym w niniejszej sprawie, kiedy około pięciu lat przed śmiercią J. Z. (1) gospodarstwo nie było prowadzone. Wcześniej jednak, stosownie do potrzeb gospodarczych W. Z. pomagał rodzicom w zasiewach i żniwach, i jak wynika z zeznań A. i A. Z. (2) pomoc ta mogła mieć charakter stały, zważywszy na fakt zamieszkiwania ze spadkodawcami pod jednym dachem. Zeznania innych uczestników nie zaprzeczają takiej sytuacji wprost, lecz zdają się w swym podejściu do pojęcia pracy w gospodarstwie rolnym ujmować je w kategoriach stałego, jedyne, ciągłego i nieprzerwanego prowadzenia takiego gospodarstwa, bądź z posiadanymi kwalifikacjami formalnymi, co pozostaje w sprzeczności z treścią art. 160 § 1 pkt 1 k.c.

W tej sytuacji ustawowe wymogi do nabycia gospodarstwa rolnego spełniły F. Z. (po mężu) oraz H. K. (1) i W. Z. (po ojcu i matce). Ponadto, wbrew stanowisku Sądu Rejonowego i wniosku apelacyjnego brak było podstaw do poszerzenia kręgu spadkobierców o dalszych zstępnych zmarłego.

Odnosząc się do dziedziczenia dalszych zstępnych decydująca w tym zakresie była treść przepisu art. 1060 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 6.04.1982 r. Przepis ten stanowił, że: W granicach określonych w art. 931 § 2 (Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych) wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadają warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogła gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Sens przywołanej regulacji polega na tym, że wnuki spadkodawcy mogą dziedziczyć gospodarstwo, gdy dziecko spadkodawcy, a jedno z ich rodziców, nie dożyło otwarcia spadku i wówczas muszą spełniać jedną z przesłanek art. 1059 k.c., bez względu na to czy posiadało kwalifikację do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Jedyną osobom, która nie dożyła otwarcia spadku był J. Z. (2) (miał syna B. P.). B. Z. urodził się w dniu (...), czyli w chwili śmierci J. Z. (1) miał 19 lat, zaś F. Z. – 20 i co nie było sporne nie spełniał warunków dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Mając powyższe na uwadze w oparciu o treści art. 386 § 1 k.p.c.: zmieniono pkt I zaskarżonego postanowienia w części dotyczącej dziedziczenia gospodarstwa rolnego w taki sposób, że stwierdzono, iż udział zmarłego J. Z. (1) w gospodarstwie rolnym położonym w T., stanowiącym działki (...) o łącznej powierzchni 0,82 ha, dla których prowadzona jest księga wieczysta o nr (...) dziedziczą: żona F. Z. (córka J. i K.), córka H. K. (1) (córka J. i F.) i syn W. Z., każdy po 1/3 części, oraz pkt II tegoż postanowienie stwierdzając, iż opisany tu udział w gospodarstwie rolnym przysługującej zmarłej F. Z. dziedziczy córka H. K. (1) (córka J. i F.) oraz syn W. Z. (syn J. i F.), każdy po 1/2 części.

W pozostałej części apelację oddalono, zaś w oparciu o treść art. 520 § 1 k.p.c. ustalono, że wnioskodawczynie i każdy z uczestników ponoszą koszty postępowania związane ze swoim udziałem w sprawie. Sprawa niniejsze ma bowiem charakter nieprocesowy, gdzie interesy uczestników nie pozostają w sprzeczności, gdyż rozstrzygnięcie sprawy reguluje ostatecznie ich wzajemne relacje związane z dziedziczeniem po J. i F. małżonkom Z..

SSO Tomasz Szaj SSO Zbigniew Ciechanowicz SSR del. Irma Lorenc